

Становище

от проф. д. изк. Галина Лардева

за участието на гл. ас. д-р Мария Колева Митева

в конкурса за доцент по „Изкуствознание и изобразителни изкуства“

(декоративни и приложни изкуства през XX век в България)

в професионално направление 8.1. Теория на изкуствата,

за нуждите на сектор „Изобразителни изкуства“, ИГ „Българско изкуство“ на

Института за изучаване на изкуствата

I. Данни за процедурата.

Гл. ас. д-р Мария Колева Митева е единствен кандидат, подал документи за участие в конкурса за доцент по „Изкуствознание и изобразителни изкуства“ (декоративни и приложни изкуства през XX век в България), професионално направление 8.1. Теория на изкуствата, обнародван в Държавен вестник, бр. 41/ 20.05. 2025 г. Всички необходими документи по процедурата са налице и отговарят на установените от закона и вътрешния правилник изисквания.

II. Общо представяне на кандидата.

Д-р Мария Колева Митева е завършила изкуствознание в Нов български университет – бакалавърска степен през 2002 г. и магистър – през 2004 г. През 2009 г. защитава успешно докторска дисертация на тема „Декоративното изкуство в България в началото на модерната епоха – усвояване на европейски опит“.

От 2010 г. д-р Митева работи като изследовател и главен асистент в Института за изследване на изкуството, сектор Изобразителни изкуства. От 2018 г. тя е и уредник на Фонд „Керамика“ в Националната галерия.

Д-р Мария Митева е автор на две монографии: „Стефан Баджов: Биография на декоратор“ (2014) и „Изкуство и поръчка. Из художествената практика в България през 1930-те и началото на 1940-те години (декоративно изкуство, приложно изкуство, архитектура)“ (2025) – втората работа е представена като основен хабилизационен текст в конкурса. От началото на своята дейност в Института за изследване на изкуствата до този момент гл. ас. д-р Митева има публикувани двадесет и три научни

статии и студии в едни от най-значимите научни издания в страната. Публикациите очертават ясно изследователския профил на авторката: цялостното проблематизиране на представите за приложно изкуство: с вниманието върху различните страни в художествения процес – поръчители и изпълнители на произведения, с обществените нагласи и институциите, но и също така и с променянето на представите за приложност в контекста на модернизма между двете световни войни. Характерни примери за изследователските задачи, които д-р Митева си поставя, са заглавия като „Приложната графика в България през модерната епоха – между класицизиращите тенденции и модернизиранията визия“ (2010), „Българският павилион на Световното изложение в Париж през 1937 г. – поръчки и реализации“ (2016), „Минчо Никифоров и първото изображение на Ян Бибиян в контекста на периодиката за деца от 1930-те години.“ (2019), „Фотографията като документ. Временна скулптура и празнична украса за 1 май 1945 в София“ (2020). Тези примери са показателни както за последователността в цялостния научен проект на авторката, така и за широкия обхват, в който тя разработва представите за приложно изкуство.

III. Представяне на хабилитационния текст.

Хабилитационният текст „Изкуство и поръчка. Из художествената практика в България през 1930-те и началото на 1940-те години (декоративно изкуство, приложно изкуство, архитектура)“ съдържа въведение, четири глави и заключение, като обхваща 300 страници заедно с библиографията и разширено английско резюме. В това число на обема спадат и множество илюстрации и визуални архивни материали.

Дихотомично зададената тема „Изкуство и поръчка“ е изключително обширна и любопитна. Най-напред защото самото задание от поръчител допуска много широк смисъл, различни контексти и отношения. Както основателно посочва авторката, до средата на XVIII век през механизмите на поръчката преминава комплексната социализация както на всеки артефакт, така и на изкуството като обществен феномен. Обхватът на темата идва също и от това, че поръчката присъства в различни условия при различните творчески гилдии, както и в различните епохи и обществени формации. Например само историята на световните изложения с прилежащите към тях проекти, възлагания и визии за света в миниатюра би била напълно достатъчен смислов обект за един хабилитационен труд. Работата на Мария Митева прави

многократно повече. Тя създава един цялостен портрет на две десетилетия от българското културноисторическо развитие през призмата на процеса на обявяване на конкурси или пряко възлагане и изпълняване на мащабни приложни проекти.

Първа глава „Изкуство и поръчка – между социология на изкуството и социална психология. Понятиен и исторически контекст“ разгръща редица теоретически и исторически уточнения. Направени са важни уговорки за присъствието на социологията в научното разполагане на търсения проблем. От съществено значение за труда е внимателното трансформиране на представата за приложно изкуство – невинаги работеща в теоретически и исторически план – към заглавната двойка „изкуство и поръчка“. Тази формула набелязва удачен вход към сложни отношения при иначе ясното съдържание „поръчка“ – например в зависимост от институцията, която възлага, от степента на публична достъпност на създаденото произведение, от количеството на отделните компоненти, от това дали художественият продукт има светска или професионална насоченост и т. н. В този раздел е представено и историческо набелязване на времето от 30-те и 40-те години на XX век.

Втора глава със заглавие „Специфика на средата“ описва детайлно институциите (образователни, гилдийни, държавни), които участват в процеса на поръчване, избор на изпълнител, създаване и контролиране на възложената работа. Особено детайлно е очертана ролята на Съюза на дружествата на художниците като посредник и регулатор между държавата и твореца, но също и като отчасти разнородна творческа общност, към която в крайна сметка се насочват поръчките. Добре е открито мястото и ролята в този процес на ИЗА – частно училище за приложни изкуства. Направен е важен извод, че не политическата конюнктура или някакъв идеологически натиск, а конкуренцията в общността и борбата за поръчки оформят негативния нюанс в изградената представа за творческия компромис при „поръчкото“ изкуство. В резултат на тази позиция и по-нататък политическото и идеологическото насочване не се мисли като определящ фактор в текста. Прякото възлагане на дадена значима поръчка на утвърден автор води до отключване на един тип обществени и гилдийни проблеми, а провеждането на конкурси – на други. Това е механизмът, който в проследяване на своето действие уплътнява изложението. Текстът е изключително богат с примери и случаи, като не пропуска да проследи и самата рефлексия по

въпроса. Такъв особено характерен пример е очертаването на доклада на Александър Жендов от 1942 г. „За и против конкурсната система“.

Третата глава със заглавие „Осъщественото поръчителство“ ориентира разказа по темата в перспективата на самото осъществяване на редица значими архитектурни проекти, подредени според своята функционалност и представителност. Тук реализацията е видяна като пресечна точка между големия проект на авторитарно управляваната държава, гилдийните институции и творческите индивидуалности. От значение за разполагането на тази пресечна точка са набелязани и обществените потребности и очаквания в зависимост от историческия момент, при което усещанията за кризисност (световна и нашенска) и за просперитет (глобално технически и рѝден идеен напредѝк) въздействат парадоксално едновременно, дори като се усилват взаимно. Обемността и прецизността при излагането на този възел дава възможност той да застане в своята пълна убедителност пред читателя.

Четвъртата глава малко неочаквано продължава изложението, като се ориентира към очертаването на пресата, в която намира отражение вече наблюдаваният процес. По такъв начин всъщност е представен инструментариумът на изследването. Това пренасочване има своето основание както в очертаването на социокултурната и медийната среда, така и във връзка с възможностите за наблюдение на самата рефлексия спрямо изследвания проблем. И тук изследователката постига убедителна плътност, като наред с това обръща внимание на динамиката (едновременната разнопосочност) на връзките между различните инстанции в комплексността на поръчката и нейното обществено и творческо ситуиране.

Научният труд на д-р Митева несъмнено набелязва и до голяма степен изпълва една цялостна и значима територия в историята на българското изкуство, която до този момент не е била поставяна като самостоятелен обект на изследване. Научната скромност или рядко срещаната у нас степен на задълбочаване, дори на потъване в детайлната реконструкция на проблема води до създаване на усещане за известна несигурност. Изследователката сякаш изпитва задълженост да формулира някаква оценка – както по отношение на възлагането на поръчка като процедура и ответното изпълнение (например като разруши наложения ѝ образ на компромисно творчество), така и оценка на епохата (например частична реабилитация на тоталитарния режим след 1934 г.). Не ми се струва, че това е необходимо и подходящо. Прекомерната

предпазливост – въпреки невероятния обем на задълбочено проучени източници (!) – е довела работата до подчинително отношение спрямо идеите на някои текстове, особено спрямо постановките на Николай Генчев, Иван Стефанов, Иван Еленков, Ирина Генова и тяхното безкритично приемане.

Независимо от тази дребна бележка смятам, че трудът представлява забележително постижение. Той е написан на отличен научен език, с добросъвестност, с прецизност към подредбата и композиция на изложението.

IV. Научни приноси.

– Хабилитационният труд на д-р Мария Митева представлява важна за българското изкуствознание монография. Изследването разполага поръчването и изпълняването на дадена поръчка за създаване на художествено произведение като самостоятелен научен проблем, който неизменно отвежда към комплексни значения. По такъв начин отношенията между художник, възприемател и обществена среда получават ново разполагане. Поръчването/възлагането/изпълнението е представено като диалог между различни инстанции за мястото на изкуството във всекидневния утилитарен свят, както и за насочването на този разговор към идеите за представителност, престижност, успешност, адекватност спрямо епохата и функционалността.

– В следствие от очертания по-горе нов начин на поставяне на проблема „поръчка и изкуство“ произтича и следващият принос в работата на д-р Мария Митева: третирането на поръчката като цялостен процесуален комплекс и като обществен феномен. Авторката показва как в наблюдавания процес са запечатани различни (в това число разнопосочни и противодействащи) активности. Това води до промяна на мисленето за редица „служебно“ изпълнени творчески задачи и ориентирането им към полифиничността на един общ стил на епохата.

– Не трябва да се пренебрегва това, че хабилитационният труд на д-р Митева има своя принос и в смисъла на обичайното историческо проучване. Работата е събрала и свързала в плътен разказ огромен масив информация, който несъмнено ще бъде от полза за бъдещи проучвания.

– Работата на Мария Митева извършва значима трансформация в съдържанието на понятието за приложни изкуства. Поръчката е привидно само сегмент на

„приложното“, но в хода на изследването се получава значимо ново акцентирание, чрез което недостатъчно ясното „приложно“ добива видимост, яснота и функционалност. Това впрочем е принос, който постъпателно включва и останалите научни публикации на д-р Митева. „Разлагането“ на представата за приложно изкуство и нейното преосмисляне е резултат в нейния творчески път.

– Насищането на текста на монографията със социологически обоснована методология следва да се отбележи като самостоятелен научен принос. Струва ми се, че този интерес е самостоятелно развит, встрани от теоретическата мода у нас през 90-те години (например коректно цитираните томове със съставител Иван Стефанов). Социологическото настояване в настоящия труд произтича от една вярност към обекта на изследване и неговото структурно определящо значение.

– Не на последно място трябва да се каже, че работата има принос към очертаването на облика на десетилетието 1934-1944 г. независимо от щрихираното по-горе колебание.

Заключение. Въз основа на отличните изследователски качества, разгърнати в хабилитационния труд на д-р Мария Колева Митева, както и на несъмнените приноси в нейните научни текстове, предлагам уважаемия Научен съвет да я избере на академичната длъжност „доцент“ в професионално направление 8.1. Теория на изкуствата, като убедено гласувам „за“.

12.10. 2025 г.

проф. д. изк. Галина Лардева